

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Csábi Domonkos

Babits Mihály 1925-1927. Pályarajz

– a doktori értekezés tézisei –

Irodalomtudományi Doktori Iskola, vezető: Dr. prof. Szelestei Nagy László DSc.
Modern irodalomtudomány műhely, műhelyvezető: dr. habil. Horváth Kornélia Phd egy.
docens

Témavezető: Dr. prof. emer. Sipos Lajos

Budapest, 2014.

A kutatás előzményei, problémafelvetés

2001 óta vagyok tagja a témavezetőm, dr. Sipos Lajos által vezetett Babits Kutatócsoportnak, akkor szakdolgozatként Babits Mihály 1918 novemberében és decemberében született levelezését dolgoztam fel (a szakdolgozatban feldolgozott levélanyag szolgált egyik forrásául a *Babits Mihály műveinek kritikai kiadása – levelezés* című sorozat 8. kötetének – 1.: *Babits Mihály levelezése 1918-1919*, s. a. r. SIPOS Lajos, Argumentum, Budapest, 2011.). A levelezés kritikai kiadása akkor aktuális felosztásaként kaptam meg Babits 1925. október 3. és 1927. január 18. között született levelezésének feldolgozását. A kezdő- és végpont csak első ránézésre tűnik önkényesnek: az első a költő ötödik verseskötetének, a *Sziget és tenger* címűnek megjelenési, a második pedig annak a Baumgarten Ferenc Ferdinánd nevű Magyarországról elszármazott kritikus halálózási dátuma, akinek végrendelete alapján 1929-től minden évben Babits kurátorsága alatt kiosztották az örökhagyó neve tiszteletére Baumgarten-díjnak nevezett elismerést. A kijelölt időszak egyszerre „néma” és „beszédese”. Néma azért, mert – a levelezés korábban született, leginkább Babitsnak az egyetemi évei alatt megfogalmazott küldeményeihez képest – kevesebb információt tartalmaz Babits műhelyéről. Beszédese pedig azért, mert a „mindennapi ügymenetbe” mégis bepillantást enged. Ez azonban csak a felszín, hiszen a költő ekkor mélyült el az utólag személyes-nemzedéki problémákat is feldolgozó, sok személyes és családtörténeti elemet mozgósító *Halálfi* című nagyregényének végső munkálataiban. Alapvetően tehát szövegkritikai az a munka, amelyet elvégeztem, s a dolgozat megfogalmazása ezért is követte a már korábban megindult Babits-levelezés kritikai kiadásának formai követelményeit, s végső formájának kialakulása az összegyűjtött levélanyag feltérképezése után alakult a pályarajzhoz szorosabban illeszkedő elemekkel. Az egyensúly megtartása a mintegy pozitívista, mikrofilológiai aprólékosságú adatolás és a műközpontú, azokat elemző eljárás mód között ezért volt meglehetősen nehéz.

Az összegyűlt anyag és az annak nyomán kialakult szempontok alapján azonban körvonalazódott az a tárgykör is, amely végül a dolgozatban megfogalmazódott. Az 1920-as évek derekára mind Babits, mind nemzedéke (a Nyugat első generációja), mind pedig Magyarország olyan helyzetben találta magát, amely saját identitásának és feladatának újrafogalmazását hívta elő. Ez óhatatlanul magával hozta a fentebb mikrofilológiaiaként említett szempontoknál tágabb tematika figyelembe vételét – és ez egyúttal a magyar irodalomtudomány hagyományosabb, „irodalomtörténeti”-nek nevezett módszertanával hasonló eljárásra ösztönzött. Az előbbi felsorolás nyomán, annak elemeiben visszafelé haladva: Magyarország a trianoni békediktátumban meghatározott keretek között új bel- és külpolitikai helyzetben találta magát: úgy kellett újrafogalmaznia önazonosságát, amelynek egyszerre kellett megfelelnie a Trianon nyomán kialakult (a kisantant államok által jelentősen befolyásolt) külpolitikai mozgástérnek, a belpolitikában pedig (az előbb fölvázolt külpolitika lehetőségek erős befolyása alatt) az ország politikai stabilitása iránti igénynek. A Nyugat nemzedéke erre az időre már „felnőtté” vált, noha – összefüggésben a belpolitikai viszonyokkal – még mindig mintegy „körön kívüli”-nek, a hivatalos irodalom részéről, ha nem is teljesen el nem ismertnek, de legalábbis megtűrtnek számított. Köztes helyzetben volt tehát, ahogy Babits is, akinek magának is szándéka volt az előbb említett magyar irodalmi megosztottságot meghaladni és nemzedéke elismertetése iránt lépéseket tenni (itt elég, ha az 1918 végén megalapított és 1925-ben újraindítani szándékozott Vörösmarty Akadémia ügyét említtem meg). Úgy látom, hogy a végül 1929-től működni kezdő Baumgarten Alapítvány létrejötte nem egészen érthető mindezek figyelembe vétele nélkül. Babits számára pedig személyes kihívást jelentett alkotásban megfogalmazott számvetést készíteni a Nyugat első nemzedékéről, benne a saját szerepéről – és még mélyebbre hatolva: lélektani, családtörténeti

szálakat is felhasználó személyes történetéről. Ennek a számvetésnek lett a végeredménye az 1927. február 10-én befejezett *Halálfiái* című regénye.

A kutatás módszertana

A fentebb felvázoltakból következik, hogy a kutatás elsősorban Babits az említett időszakban keletkezett levelezésének összegyűjtéséből állt. A dolgozat mellékletében betűhív formában olvasható Babitsnak az 1925. október 3. és 1927. január 18. között keletkezett levelei (a levélszövegek összegyűjtése együtt járt azzal, hogy azonosítható legyen néhány kikövetkeztethetően megírt és elküldött, ám azóta elkallódott Babits-levél is, ezek értelemszerűen külön sorszámot kaptak a mellékletben). A cél Babits élete ez időszakának mintegy monográfiászerű bemutatása volt. Igyekeztem minél többet a levelezésből felhasználni, a dolgozatban tárgyaltak alátámasztására felhasználni. Tisztában vagyok azzal, hogy milyen problematikus a mai irodalomtudomány fennálló viszonyai és elvárásai között egy ilyen kísérlet (a bevezetőben szándékosan neveztem esszének a dolgozatot), azonban úgy gondolom, hasznos lehet egy ilyen vállalkozás (Móricz Zsigmond esetében – hogy egy korabeli pályatárs mostani recepciójára és élettörténetének rekonstrukciójára vessünk egy pillantást – már nem egy kötet jelent meg a szerző „napló”-jaként időrendbe állított változatos műfajú szövegeiből, amelyek bepillantást engednek nemcsak a műhely, hanem a személy titkaiba is). Nem a kronológia módszerét választottam (erre is van Babits esetében példa – I. RÓNA Judit, *Nap nap után. Babits Mihály életének kronológiája 1883-1908*, Balassi Kiadó, Budapest, 2011.), hanem a levelek és a Babits-recepció eddigi eredményei ismeretében a kimetszett időszak főbb élet- és irodalmi problémáinak megrajzolását (a történelmi háttér felvázolásán túl), amelyek Babitsot azidőtájt foglalkoztatták. A fentebb felsoroltakon túl ehhez kor- és pályatársak azidőben vagy később keletkezett szövegei, Babits megjelent írásai szolgáltattak kiindulást, tehát egy meglehetősen heterogén műfajú szöveganyag feldolgozására került sor, amely kétségkívül rejt magában kockázatot, azonban azzal a hozadékkal járt, hogy erősebb kontúrokkal legyenek megrajzolhatók azok a kérdések, problémák, amelyekkel Babits (és a kor) szembesülni volt kénytelen. Ezek a kérdések pedig az kimetszett időszakot megelőző és azt követő problémáihoz mutattak utat. A dolgozat filológiai megalapozottságú, az élet- és pályarajzhoz szorosabban kötődő részei ezért egészültek ki olyan versszövegek elemzéseivel, amelyek egyébiránt a felbukkant problémákkal állnak kapcsolatban, másrészt pedig maguk a versek elemzése ezért terjedt ki a motivikus vizsgálatra. Ennek nyomán pedig – meglátásom szerint – mozgásba lendült az a műveltséganyag, amelynek felhasználása Babitsra mindig is oly jellemző volt.

Új eredmények

Mint már megjegyeztem, a cél elsősorban Babits pályájának a megjelölt időszakot jellemző történéseinek megrajzolása volt. Eredmény már önmagában az is, hogy a földolgozott levélanyag alapján beazonosíthatóvá váltak azok a levelek, amelyek a megírásuk óta eltelt időben elvesztek vagy kallódnak. A leveleknek és a feleség, Török Sophie kiadott naptárbejegyzéseinek összevetésével viszonylag pontos képet kaphatunk Babits életének alakulásáról. Az összegyűjtött mikrofilológiai adatok az eddig kialakult alapjaiban Babits-képet nem rajzolják át, csupán pontosabbá tehetik. Az eredmény tulajdonképpen csupán annyi, hogy minden, ami eleddig szétszórva volt tudható a költőről (és koráról), az egymás mellé összegyűjtve elhelyeződött. Egységben látszódik alkotó és magánember (szakszavakkal élve: a „szerzői” és az „életrajzi én”). (A kettőjük viszonya pedig lehetséges, hogy éppen

fordítva működik, mint ahogy azt a hagyományos, életrajzi alapú irodalomtörténet gondolja: talán az előbbi magyarázza az utóbbit.) Az ezidáig ismeretes tudásanyag egymás mellé helyezésével megrajzoltam Babitsnak az 1920-as évek derekáig kialakult életviszonyait: lakás- és életkörülményeit. Amelyeknek egyrészt van egy lélektani vonulata – s ez mind érvényes a Reviczky utcai lakásra (lásd az első világháború ideje alatt a költő elleni támadások nyomán feltételezhetően kialakult „üldözöttség-élmény”-t, ami lakóhelyének megválasztásába is belejátszhatott), mind pedig az 1923-ban, az esztergomi Előhegyen megvásárolt „asylum”-ra [Kelemen Ilona, a „Nenne” kifejezése 1926. május 20-i levelében], amelynek „belakása” az 1920-as évek derekán történt meg, s ekkortól válik a gyakori vendéglátások célpontjává. Figyelembe véve művei időrendi lajstromát, kimondható: Babits elképesztő munkatempóval dolgozott, s ez fényt vet magánéleti viszonyaira – mindenek mellett feleségével való viszonyára is. A szekszárdi származási család és Budapest (valamint természetesen Esztergom) között megforduló levelek a Babits és édesanyja közti viszonyára vet némi fényt. Ezen élményanyagok aztán beépültek a *Halálfiái* című nagyregényébe.

A filológiai megragadható tények alapján vált érzékelhetővé, hogy az 1920 után a magyar irodalmi közéletben megfogalmazódó „magyar irodalom egysége” kérdéskör hogyan alakult Babits viszonylatában. A már a Nyugat fölléptével megfogalmazódó kérdés a Vörösmarty Akadémia 1918 végi megalakulásában, 1925-ben megkísérelt újraindítási kísérletében, majd Baumgarten Ferenc 1927. januári halála után elindult Baumgarten Alapítvány működésében tetten érhető.

Ahogy az is, hogy Babits nemcsak a belföld, hanem a külföld irodalmi életében is jelen volt. Ehhez mindenekelőtt a Frankfurt am Mainban tevékenykedő Stefan I. Klein járult hozzá Babits műveinek németre való fordításával (1925-ben jelent meg a *Das Kartenhaus* címen *Kártyavár* című regénye, valamint egy novelláskötet, az 1926-os megjelenésű *Kentaurenschlacht*). (Nemcsak Németországban számoltak Babitscsal: Svájcban, Zürichben jelent meg a pacifista Romain Rolland 60. születésnapjára a *Liber Amicorum* című kötet, amelyben *La Couronne d'un petit peuple. Hommage à Romain Rolland* címmel jelent meg Babits írása.) Mindezek alapján joggal nevezték Babitsot 1929-es berlini útja során az európai baloldal egyik fontos szerzőjének. Ennél apróbb adalékokkal is szolgált a levelezés: 1926 tavaszán például az akkor filmsztárnak számító Conrad Veidt német színész járt Budapesten, Babitsot is meghívva estjére, amelyről a feleség, Török Sophie írt cikket.

Az 1925 és 1927 közötti időszak Babits életében a már említett *Halálfiái* írásának ideje. A nagyregény kritikai kiadása jelzi, hogy az alakulástörténet teljességgel nem rekonstruálható amiatt, hogy e műnek nem maradt fenn egységes kézírata. Dolgozatomban azonban néhány ponton, az ezzel a regénnyel foglalkozó fejezetben, a levelezés alapján tesz néhány pontosító megjegyzést a mű egyes fejezeteinek kialakítása kapcsán (a kritikai kiadáshoz képest is).

Mindezek apró, a Babitsról eddig kialakítható képet lényegesen nem alakító, azt csak néhány ponton módosító tények. Számomra azonban már az is nagy eredmény, hogy – amennyire csak a rendelkezésre álló szövegek engedték – belelássak a műhelybe.

A témához kapcsolódó publikációs tevékenység

CSÁBI Domonkos, *Hajszálerek – kísérlet egy környezet megrajzolására* = Új Dunatáj 2004. márc., 80-89.

CSÁBI Domonkos, *A Babits-levelezés kritikai kiadásáról (Babits Mihály levelezése 1890-1912. I-IV.)* = Magyar Napló 2006. febr., 48-52.

CSÁBI Domonkos, *Irodalom a nyári lakban* (A 125 éve született Babits Mihályról és Esztergomról) = *Heti Válasz* 2008. ápr. 3

CSÁBI Domonkos, *Látószög kérdése* (a 125. éve született Babits Mihályról) = *Magyar Napló* 2008. nov., 6-9.

CSÁBI Domonkos, *Mű és élet* (Rába György *Az ünneptől a hétköznapi ünnepek felé* c. és Sipos Lajos *Babits Mihály* c. kötetéről) = *Heti Válasz* 2009. jan. 15., 50-51

Nézőpont kérdése (Vonások Babits arcképvázlatához) = *Az év esszéi 2009* Antológia, vál. és szerk. EKLER Andrea és ROSONCZY Ildikó, *Magyar Napló*, Bp., 2009, 26-33.

CSÁBI Domonkos, *Termékeny kétely* (a *Közelítések* című, Babits Mihály életművéről tartott konferencia előadásait összegyűjtő kötettről) = *Kortárs*. 2009. júl.-aug., 181-184.

CSÁBI Domonkos, *A bizonyos bizonytalan* (Vida Gergely *Babits-olvasatok* című könyvéről) = *Irodalmi Szemle* 2011. júl., 7-8.

Babits Mihály válogatott versei, szerk. és az utószót írta CSÁBI Domonkos, Bp., *Magyar Napló Kiadó*, 2013.

CSÁBI Domonkos, *Egy békétlen pacifista* = *Irodalmi Magazin* 2014/2, 65-66.

CSÁBI Domonkos, *Összeálló mozaik. Beszélgetések, esszék, jegyzetek*, Bp., *Magyar Napló Kiadó*, 2014.

Konferenciák

Hajszálerek – kísérlet egy környezet megrajzolására (A szakdolgozatban feldolgozott levélanyag egy kisebb részét összefoglaló előadás) – elhangzott az ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének Babits Kutatócsoportja által rendezett jubileumi Babits-emlékkonferencián az ELTE Központi Épületében 2003. december 8-án.

Egy est története – elhangzott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Irodalomtudományi Doktori Iskolájának szervezésében a *Babits és kortársai* címmel rendezett konferencián 2012. november 16-án Piliscsabán.